

Foto Van Schagen Architecten

10 Aanpak naoorlogse woningbouw

Op de lijst van 100 rijksmonumenten uit de wederopbouwperiode, in 2007 voorgedragen door de toenmalige minister Plasterk, prijken slechts 7 collectieve woongebouwen. Het overgrote deel van de woningbouw uit de jaren '50 en '60 is vogelvrij en er wordt weinig respectvol mee omgesprongen. Toch verdient deze woningbouw meer. Gert Jan te Velde van Van Schagen architecten over zijn succesvolle en integere methode van aanpak.

Foto Loos Architects

14 Platform: Miguel Loos

De muren van zijn jeugd in Venezuela, de degelijkheid van een Duitse architectuuropleiding en de Nederlandse mix van concept en pragmatiek hebben bij Miguel Loos geleid tot een architectuur-opvatting, waarbij diepgang boven frivoliteit gaat en traditie boven inconsistentie. Op dit moment werkt zijn bureau aan een nieuw ontwerp voor de renovatie van de naoorlogse Max Havelaarflat in Amsterdam-West.

Foto Molenaar & Van Winden architecten

30 Akropolishof Delft

Al jaren wordt er gewerkt aan een ingrijpende metamorfose van de Delftse wederopbouwwijk Poptahof. De eerste resultaten zijn zichtbaar bij de oplevering van de eerste van acht hoven: de Akropolishof naar ontwerp van Joris Molenaar. Een combinatie van een renovatie en nieuwbouw rond een woondek boven parkeren, waarbij in de rigoureuze getransformeerde flat ook Unité-achtige maisonnettes zijn gemaakt.

Foto Sjaak Henselmans

50 Neherpark Leidschendam

Het Dr. Neher laboratorium in Leidschendam is in 1955 geopend als centraal onderzoeksinstituut van de PTT. Het gebouw van architect Samuel van Embden ademt in alles het vooruitgangsoptimisme van de wederopbouw. De laboratoria zijn onlangs herbestemd tot appartementen en het karakteristieke hoofdgebouw krijgt algemene functies. Een ontwerp van Van Heerden & Partners en Enjoy Building.

Foto 24H-architecture

54 Veld van Klanken

Co-housing heeft de bedoeling om nieuwe, hippe bewoners naar het vergrijsde en verarmde Hoogvliet te lokken en de sociale samenhang te versterken. Het samenbrengen van 38 architecten in één buurt zou vermoedelijk vooral tot haat en nijd lijden. Muzikanten daarentegen zijn bij uitstek geschikt om samen te wonen, omdat zij zowel individueel als gezamenlijk kunnen opereren. Een project van 24H-architecture.

Inhoud 65e jaargang #07/08 2010

- 6 Interview Hielkje Zijlstra
- 10 Essay Gert Jan te Velde
- 14 Platform Miguel Loos

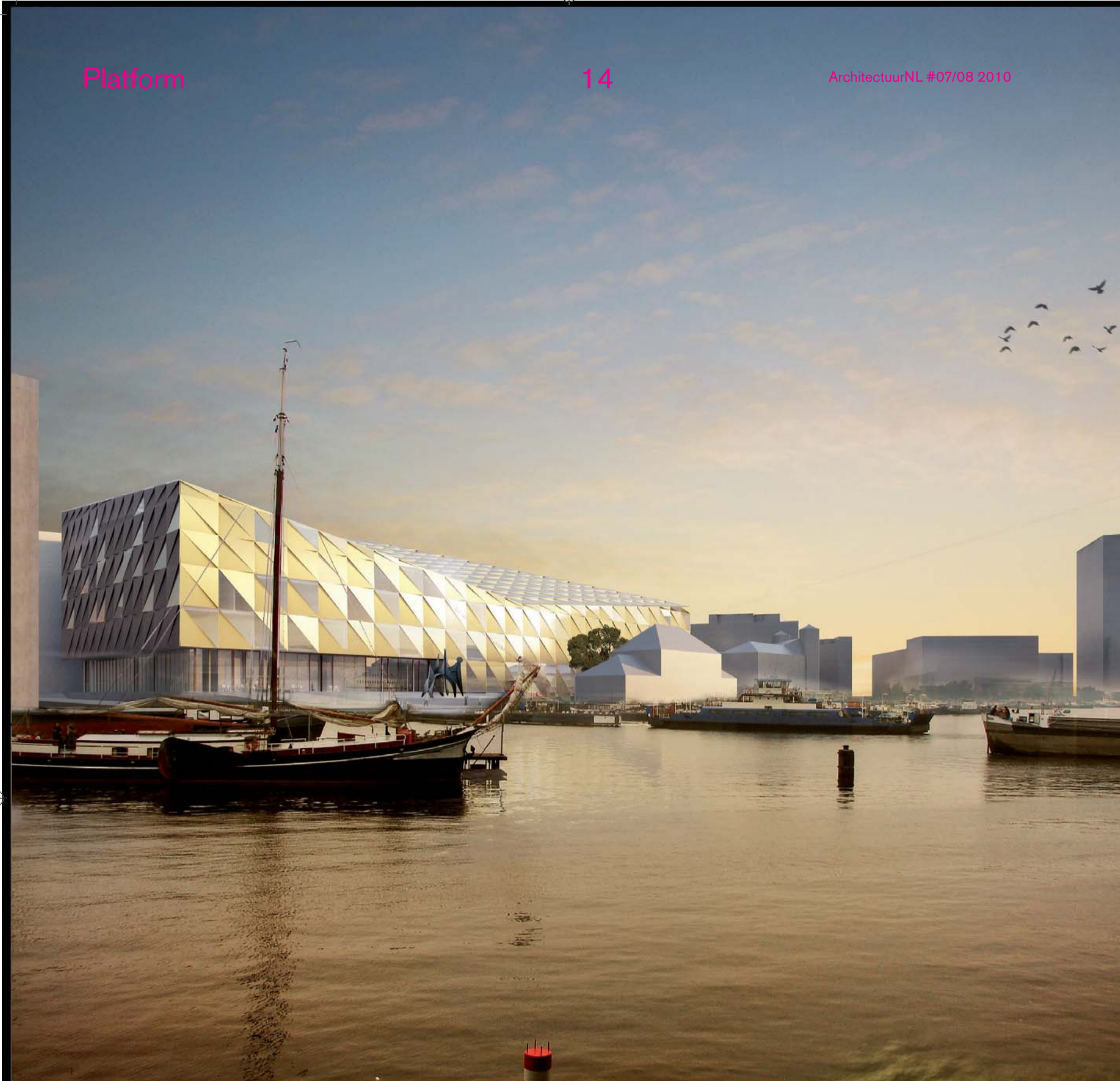
Architectuurdocumentatie

- 18 Verdoos Amsterdam
- 22 De Karel Doorman Rotterdam
- 26 Woongebouw de Valk Apeldoorn
- 30 Akropolishof Delft
- 34 De Machinist Rotterdam
- 38 De Opgang Amsterdam
- 42 Hart van Hoogvliet Utrecht
- 46 Dillenburgh Leidschendam
- 50 Neherpark Leidschendam
- 54 Veld van Klanken Hoogvliet

- 59 Boeken
- 60 Productinformatie
- 63 Colofon

De architectuuragenda en prijsvragen vindt u op www.architectuur.nl

Omslag: Neherpark Leidschendam
Foto Sjaak Henselmans

De meerwaarde zit in simpele dingen

Miguel Loos, Loos Architects

Loos Architects bestaat vijf jaar. Zijn jeugd in Venezuela, zijn opleiding in Duitsland en 12 jaar werkervaring in Nederland hebben de architectonische blik van Miguel Loos gevormd. De muren van zijn jeugd, de degelijkheid van een Duitse architectuuropleiding en de Nederlandse mix van concept en pragmatiek hebben geleid tot een architectuuropvatting, waarbij diepgang boven frivoliteit gaat en traditie boven inconsistentie. Op dit moment werkt zijn bureau aan een nieuw ontwerp voor de renovatie van de naoorlogse Max Havelaarflat in Amsterdam-West.

Indira van 't Klooster

De alom bekende aluminium boekenkast staat vol naslagwerken en monografieën. De maquettes en de probeersels staan op tafels en kasten verspreid door de ruimte. Miguel Loos, oprichter van het bureau, zoekt zijn inspiratie in uiteenlopende onderwerpen. Een meer informeel commentaar op het bestaan van een jong architectenbureau geven de berichten op een prikbord achter de tafel waar ons gesprek plaatsvindt. Het logo van DHL dat is getransformeerd tot het woord DIE. Een Dilbert-strip ("So you worked for free to worsen a presentation for a meeting that won't happen for a project that doesn't exist?" – "You must be an architect!"). Een foto van de wc van de Koningin in de koninklijke restauratie op Amsterdam Centraal, gezien tijdens een excursie

- 1 en 2 Museum Oslo, prijsvraagontwerp 2009
i.s.m. bureau SLA
- 3 Na zijn studie architectuur aan achtereenvolgens de TU Berlin en het Berlage Instituut, werkte Miguel Loos (1970) vanaf 1999 bij de architectengroep in Amsterdam. In 2005 startte hij zijn eigen bureau in Amsterdam.
- 4 en 5 Nul Energie Gebouw, kavel 12 en 21 Buiksloterham Amsterdam, prijsvraagontwerp 2009

met zijn welstandscommissie. De portefeuille van Loos is breed. En dat wil hij graag zo houden.

'Ik ben begonnen bij de architectengroep, daar is ook het woongebouw De Salamander uit voortgekomen. Dat project heb ik meegenomen toen ik voor mezelf begon. Vooral in het buitenland is er veel over gepubliceerd, tot in Korea aan toe. Ik ben blij dat het gamma sindsdien breed is gebleven. In 2008 deed ik een BNA-cursus, waarin erop werd gehamerd dat een architect zich moet specialiseren om te overleven. "De crisis komt eraan", zeiden ze, "dus je moet je eigen niche hebben". Dat geloofde ik niet. Nog steeds vind ik dat we heel blij mogen zijn met zo'n breed spectrum aan opdrachten. Architecten moeten breed kijken, generalisten zijn en niet één dingetje goed kunnen.'

Van welk project heb je het meeste geleerd, terugkijkend op vijf jaar?
'Hoe bedoel je leren? Hoe je bij een opdrachtgever aan tafel zit? Wat goede architectuur is?'

Meestal leer je het meest van iets waar je heel hard tegenaan gelopen bent.
'Nou, dat zijn ook de projecten die onze horizon hebben verbreed, en meestal niet de projecten die worden uitgevoerd. Twee projecten uit de laatste drie jaar, beide niks geworden, schieten direct door mijn hoofd. Een museum in Oslo, in samenwerking met bureau SLA, een zware prijsvraag waarin het ontwerp ver moest worden uitgewerkt. Een prachtig plan. Maar DHL heeft de maquette bij de douane laten staan. Twee maanden voor niks gewerkt. Vandaar dat aangepaste DHL-logo achter mij... Een ander project was woningbouw voor Buiksloterham. Een energiezuinig project, gemengd wonen-werken in een industriegebied. We waren erg op zoek naar een eilandgevoel, naar iets vriendelijks in een ruig gebied. Het selectiecriteria was duurzaamheid, niet de grondprijs, een heel goede benadering. Maar de gemeente had ook bepaald dat er binnen drie jaar gebouwd zou moeten worden. Uiteindelijk heeft de ontwikkelaar ons plan ingediend onder voorwaarde dat die eis zou komen te vervallen. De gemeente is daar echter niet in meegegaan en dus ging het plan niet door. Later vertelden ze ons dat ze ons plan heel goed vonden. Dat geeft toch een zekere troost en steun in de rug. Misschien dat ik ook nog een keer naar Oslo moet om te horen wat ze van ons plan zouden hebben gevonden...'

6

Maar heb je dan het meest geleerd van procedurele tegenslagen? Of ook van de inhoudelijke potentie van je ontwerpen?

'Waar je op een gegeven moment als architect achter komt, is dat je heel hard je best doet voor een project en dat gaat dan achteraf toch niet door.'

Vandaar de Dilbert strip?

'Ja! Je loopt zo vaak tegen een glazen muur aan. Maar anderzijds heb ik veel geleerd in de breedte van het ontwerp, over hoe ik ruimtelijk iets kan bewerkstelligen waarin gebruikers zich geborgen voelen. Sommige architecten maken een glansrijk concept en laten het in de uitwerking schieten, maar ik ben ook heel erg bezig met de detaillering, de uitwerking en de manier waarop bewoners zich een gebouw eigen kunnen maken.'

Van jouw generatie is er eigenlijk geen architect meer te vinden die het concept, handelsmerk van de Superdutch generatie, nog zaligmakend vindt. Maar wat is daarvoor in de plaats gekomen?

'Ach, er is niks mis mee, ik ben juist voor Superdutch naar Nederland gekomen. Ik had een degelijke Duitse architectuuropleiding, maar ik miste iets in die degelijkheid, terwijl in Nederland op conceptniveau naar architectuur werd gekeken. Heerlijk vond ik dat hier! Maar bij mij knapte er iets op het moment dat het concept begon te prevaleren. Als je zoveel liefde hebt voor het concept, dan ga je toch door met een goede uitwerking?! Maar dat gebeurde juist niet.'

Wat moet er dan meer zijn dan concept?

'Ik zoek synergie, verbanden, om maatschappelijke invloeden te verwerken. Je zou dat input-architectuur kunnen noemen, waarin de vorm voortkomt uit de locatie, het programma en het materiaal. In evenwichtige samenhang. Een

architect kan synergie genereren, hij is niet de clown die met een groteske beweging een ontwerp uit de hoed tovert.'

Maar speelt locatie en materiaal volgens jou geen rol bij de Superdutch?

'Een aantal elementen bleven structureel onderbelicht, bijvoorbeeld hoe een gebouw zich fysiek gedraagt in de omgeving en hoe het gebruikte materiaal aanvoelt en zich gaat gedragen door de tijd heen. Een ingetogener beeld doet wellicht beter recht aan wat de maatschappij vraagt. Het zijn natuurlijk allemaal prachtige gebouwen en goede architecten, maar gebouwen zijn nu eenmaal zwaar en traag, om met Neutelings te spreken. De luchtigheid van de iconen, de oneliners, passen de architectuur niet.'

Vandaar ook wellicht Loos als bureaunaam? Zit daar een vingerwijzing in?

'Nee, dat is uitsluitend pragmatisch. In de naam zit geen programma. Ik kon gewoon niks anders bedenken dan mijn eigen naam, zeker niks hooghartigs. Ik denk dat wij in zekere zin een bescheiden bureau zijn. Bijvoorbeeld voor de Intense Laagbouw manifestatie in Groningen hebben we een bescheiden plan ingediend voor de Florakade. Dat is een houding die niet meer zo van deze tijd is, maar toch heel erg bij mij past. Dat plan was gericht op ruimtelijke kwaliteit. Zeker bij verdichting moet je niet te gek willen doen, dat gaat ten koste van de kwaliteit. Het ziet er goed uit in de bladen, maar zou je er werkelijk willen wonen? Met een aantal goede bestaande typologieën zijn we nog lang niet klaar. Dat klinkt misschien conservatief, maar ik zie meer belang in goede plattegronden die zichzelf bewezen hebben, dan in wéér een nieuwe typologie.'

Wat is dan het Loos-effect in jouw gebouwen?

'Tja, waarom beginnen architecten met iets groots en wilds om vervolgens altijd te moeten terugschroeven en bijstellen? Ik werk liever aan een plan dat steeds rijker wordt. Het typische Loos-effect zit misschien in mijn verleden. De eerste 10 jaar woonde ik in Venezuela, in een huis achter hoge muren, ik reed in een auto met de deuren op slot naar een school achter een hoge schutting. In het weekend recreëerden we in een countryclub waar een muur omheen stond. Toch was het een bijzonder optimistisch en rijk milieu, en ik hield toen al van het vrolijke en eigentijdse modernisme in de architectuur. Maar altijd als ik in Duitsland op bezoek ging bij familie genoot ik ervan om gewoon op straat te fietsen. De openheid, de vrijheid, het muurloze bestaan – dat kon in Venezuela niet. Dat vind je ook in mijn werk, een relatie met buitenruimte, een goede verbinding met de omgeving, gefaseerde overgangen tussen beschermd en vrij. Het zijn vaak geen ingewikkelde plannen, maar een combinatie van Hollands pragmatisme, Duitse degelijkheid en Zuid-Amerikaans optimisme.'

Dus?

'Het Loos-effect is misschien wel het emotionele moment, of de aaneenschakeling van emotionele momenten. Kijk bijvoorbeeld naar het Werkhuis aan het Albertkanaal bij Schoten in België (i.s.m. HUB). Het is een concept, maar op een verrassende manier helemaal doorgewerkt. De gevel is in feite een gaashek dat tegen het gebouw aan is "gekrompen" en zo bouwvolume en buitenopslag in zich opneemt. Bij blok 64 op IJburg zit – net als bij de

7

8

9

Salamander – het Loos-effect ook in een verbinding van concept en gebruikskwaliteit. Het typische orthogonale IJburgblok is op de rand van het eiland schuin afgesneden en als het ware opengeknipt, waardoor een bijzonder spel met de balkons ontstaat. En het ontwerp voor het museum in Oslo ordent het programma in vier lagen. Een logistieke laag, een publieke laag, een technische laag met ateliers et cetera, en de zalen zelf. Maar door de compactheid van het gebouw en de manier waarop gefilterd daglicht indirect de schilderingen verlicht, maken het ook een heel energiezuinig gebouw!

Voel je elke keer als je door Oslo loopt, spijt dat jouw ontwerp daar niet staat?
 'Zeker! Het is een kloek gebouw. De routing van de publieke laag is verankerd in het stedelijk weefsel dat eromheen ligt. Het midden van het museum is open, een hoge ruimte die alles samenbrengt. En dan de gevel, een pailletachtige structuur van goudgeel geponst aluminium, dat had aan het water zo'n schoonheid kunnen worden!'

Trage, langgerekte dakhellingen komen vaak terug in je gebouwen, dat begint al met De Salamander.

'Ja, dat klopt. De dakvorm is in zijn geheel een zeer herkenbaar silhouet, minder onverschillig en contextueel dan een plat dak. En het is een natuurlijke manier om schaalverschillen op te vangen. Dat is ook een interessante opgave voor de stadsvernieuwing, dat we contextueel gaan bouwen!'

En dan Max Havelaar. Alle aspecten die nu aan bod zijn geweest, spelen ook een rol bij Max Havelaar.

'De Vereniging van Eigenaren zocht een oplossing voor de verloederende van de plint van de flat. De plint is typerend voor de jaren '50, maar is nu een ongedefinieerde plek die verkeerd wordt gebruikt en voor overlast zorgt. We zochten een antwoord in een opengewerkt ontwerp in sierbetonsteen. Dat werd te duur. Hopelijk keurt de welstandscommissie het alternatief met bakstenen binnenkort goed. Dat is wel te hopen, want anders komt er een Heras-hekwerk omheen!'

Dan hebben we de cirkel rond. Geen muur, geen openheid, maar praktische schoonheid in semi-openbaarheid.

'Ha! Dat is wel mooi gezegd maar helaas nog te vroeg om waar te zijn.

10

- 6 Werkhuis aan het Albertkanaal bij Schoten in België (i.s.m. HUB), 2002-2006
- 7 Woongebied Florakade, ontwerp 2009 in het kader van de Intense Laagbouw manifestatie in Groningen
- 8 Blok 64 IJburg Amsterdam, in aanbouw, oplevering 2012

- 9 Woningbouw De Salamander Zaandam, opgeleverd 2006 Foto Allard van der Hoek
- 10 Ontwerp renovatie Max Havelaarflat Amsterdam West, voorstel nieuwe gevel onderste lagen links in sierbetonsteen, rechts een alternatief in baksteen, ontwerp 2010

